

УДК 330.322:330.341.1

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Літовкіна О.О.

Київський національний лінгвістичний університет

Проаналізовано стан та умови інноваційної діяльності в Україні. Зроблено висновок, що показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям. Вказано причини, що знижують ефективність інноваційної діяльності в Україні. Проведено оцінювання інноваційної активності в контексті макроекономічної динаміки. Здійснено аналіз тенденцій фінансування інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інноваційна активність, технологічний рівень, інноваційна політика, регіональна економіка.

Постановка проблеми. Перед Україною стоїть амбітне завдання щодо підвищення технологічного рівня національного виробництва, збільшення у структурі випуску частки високотехнологічних товарів. Тенденції розвитку національних інноваційних систем показують, що важливою складовою успішної державної інноваційної політики має бути висока привабливість інноваційної діяльності, націленість на реалізацію позитивних технологічних трансформацій національного господарства. Натомість в Україні досить мало приділяється уваги питанням стимулювання інноваційної активності, забезпечення використання можливостей підприємницького середовища у побудові національної інноваційної системи, розвитку інноваційних кластерів. Тому дослідження проблем стимулювання інноваційної активності як передумови підвищення технологічного рівня економіки представляє значний науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблематики формування та реалізації політики стимулювання інноваційної діяльності та підтримки високотехнологічних виробництв видається чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою А. Гальчинський [1], В. Гець [1], С. Захарін [2], Р. Хусаїнов [8], Л. Данченко, Л. Федулова [6] та інші дослідники. Натомість доцільно поглиблено проаналізувати механізми стимулювання інноваційної активності з урахуванням наслідків світової економічної кризи, а також удосконалити підходи до формування інноваційної політики в умовах обмежених можливостей державних фінансів.

Мета статті – дослідити проблеми підтримки інноваційної діяльності як передумови

підвищення технологічного рівня національної економіки України з урахуванням сучасних соціально-економічних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з останньої чверті ХХ ст. більшість розвинутих країн перейшли на рейки так званої інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки (тобто до економіки, яка є більш вищою системою порівняно з індустріальною). Запорукою комерційного успіху стали ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, впровадження новітніх технологій, реалізація інноваційних проєктів тощо [1, с. 25]. Уряди розвинутих держав взяли на себе відповідальність за створення і розвиток так званих національних інноваційних систем (НІС) – тобто систем організаційного, інфраструктурного, фінансового, інформаційного забезпечення інноваційно-технологічного процесу на макrorівні, що на практиці дозволяє мінімізувати початкові витрати та підвищити загальну привабливість інноваційної діяльності у всіх видах економічної діяльності. Розвиток національних інноваційних систем є ключовою умовою зростання обсягів виробництва та освоєння нових ринків, а відтак – і посилення національної конкурентоспроможності [2, с. 139].

Інноваційна активність у промисловості України залишається традиційно низькою (при цьому вітчизняна статистика інноваційно-активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсягу реалізації становить менше 1%) (табл. 1).

Згідно даних Держстату, інноваційною діяльністю у промисловості у 2014 р. займалися 1609 підприємств, або 16,1% обстежених промислових підприємств [4].

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств

Показники	2000	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Питома вага підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	18,0	11,9	14,2	12,8	16,2	16,8	16,1
Загальна сума витрат на реалізацію інноваційної діяльності, млн. грн.	1760,1	5751,6	10850,9	7949,9	14333,9	9562,6	7705,1

Складено за даними Держстату [3; 4]

Усього на організацію інноваційної діяльності підприємства витратили 7,7 млрд.грн., у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,1 млрд.грн. (або 66,5% загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 1,7 млрд.грн. (22,8%), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 47,2 млн.грн. (0,6%), інші витрати становили 0,8 млрд.грн. (10,1%) [4].

За даними Держстату, серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно активних підприємств є виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів та машинобудування. В той же час машинобудування лідирує за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення [3]. Більшу, ніж середня по Україні, інноваційну активність демонструють підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічної та нафтохімічної промисловості. А от підприємства добувної промисловості, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання у галузях, що викликано дією об'єктивних чинників (прибутковості, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Інноваційна активність вища на підприємствах з більшою кількістю працюючих. Крім того, саме у групах великих підприємств з кількістю працюючих понад 1000 осіб відбувалися позитивні зміни інноваційної активності. Інноваційна активність малих промислових підприємств з кількістю працюючих до 50 осіб у 14 разів менша за інноваційну активність підприємств з кількістю працюючих понад 5000 осіб. Іншими словами, великі підприємства демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій. Це і не дивно, адже такі суб'єкти, як правило, створені на базі збудованих за радянські часи високопотужних машинобудівних заводів, що випускають унікальну (у тому числі найкращу у світі) продукцію. Для багатьох таких підприємств розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю [5, с. 407].

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним

світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить 16,8% (дані за 2013 р.), то в розвинутих країнах (Японія, Німеччина) цей показник становить 65-80% (дані за 2012 р.), а в нових країнах ЄС (країни Центральної та Східної Європи) – не менше 35% (дані за 2012 р.) [2; 5]. Але слід звернути увагу на кілька особливостей.

По-перше, в Україні значна кількість виробничих корпорацій реально займаються інноваційною та науково-технічною (інноваційно-технологічною) діяльністю, інвестують кошти та інші ресурси на реалізацію інноваційних та науково-технічних проектів, але у статистичній звітності цю діяльність не відображають або відображають з перекрученнями. Причина – відсутність досвіду управління інноваційною, науково-технічною та технологічною (інноваційно-технологічною) діяльністю відповідно до сучасної практики менеджменту.

По-друге, суб'єкти господарювання не хочуть витратити ресурси на облік інноваційної діяльності, оскільки ця діяльність в більшості випадків не дає права на отримання пільг.

По-третє, слід відмітити відсутність дієвої системи державного стимулювання (включаючи податкові важелі) інноваційно-технологічної діяльності підприємств, тому підприємства не зацікавлені створювати системи моніторингу та аудиту інноваційно-технологічної діяльності. Адже більшість інноваційно активних підприємств позваляють можливості на отримання інструментів державної підтримки, і тому не вважають за необхідне звітувати про інвестування інноваційно-технологічної діяльності та реалізацію інноваційних проектів.

Показники загальної інвестиційної активності, в тому числі обсяг інвестиційних витрат на реалізацію інноваційних проектів, демонструють слабку кореляцію з показниками макроекономічного розвитку. Основними причинами цього явища є непослідовність політики державної підтримки інноваційно-технологічної діяльності, висока «латентність» інноваційних трансформацій (підприємства в переважній більшості не звітують про реалізацію інвестиційно-технологічних проектів), недосконалість методології обробки відповідних даних.

Важливим показником, який характеризує стан інвестування інноваційної ді-

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн.грн.

Показник	2005	2007	2009	2011	2013
Усього	5751,6	10821,0	7949,9	14333,9	9562,6
У тому числі за рахунок:					
Коштів державного бюджету	28,1	144,8	127,0	149,2	24,7
Власних коштів підприємств і організацій	5045,4	7969,7	5169,4	7585,6	6973,4
Коштів іноземних інвесторів	157,9	321,8	1512,9	56,9	1253,2
Інших джерел	520,2	2384,7	1140,6	6542,2	1311,3

Складено за даними Держстату [3; 4]

яльності в країні, є його частка у валовому внутрішньому продукті (ВВП). На підставі розрахунків, виконаних за даними Держстату України, встановлено, що в Україні протягом 2000-2014 рр. частка інвестування та поточного фінансування інноваційно-технологічної діяльності за рахунок всіх джерел складала 2,0–2,6% від ВВП на рік (для порівняння: в країнах ЄС це значення досягає 45% [2; 5]).

Проаналізуємо тенденції фінансування інноваційної діяльності. Дані про джерела фінансування інноваційної діяльності наведено у табл. 2.

В структурі витрат провідною була частка власних коштів підприємств і організацій. Власні кошти підприємств і організацій є важливим джерелом інвестування інноваційної діяльності у довгостроковому періоді, це джерело показало певну адаптивність в період загострення кризи. Тому під час формування державної інноваційної політики вказані властивості власних коштів підприємств і організацій мають братися до уваги, маючи на увазі, що саме це джерело є найбільш надійним в контексті інвестування проектів, які визначають перспективи технологічного оновлення економіки.

Щоправда, частка цього джерела мала тенденцію до падіння, що пояснюється стрімким розширенням використання кредитного ресурсу для фінансування інноваційної діяльності (з 7,1% у 2005 р. до 33,7% у 2008 р.). У 2009 р. було зафіксовано зниження обсягу витрат, спрямованих на реалізацію інноваційної діяльності, в першу чергу за рахунок стрімкого скорочення кредитного ресурсу (з 4045,0 млн.грн у 2008 р. до 941,6 млн.грн. у 2009 р.), через що частка кредиту у структурі джерел інноваційної діяльності впала до 11,8%.

Внаслідок відсутності пріоритетів бюджетної політики щодо фінансування інновацій фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетного ресурсу має нестійкий характер. В національній інноваційній системі присутність малого бізнесу є фрагментарною та несистемною. За даними численних опитувань, підприємці не бажають займатися інноваційною діяльністю, оскільки вона є малоприбутковою (низькорентабельною) та більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності [6; 7].

На основі вивчення зарубіжного досвіду можемо визначити наступні пріоритетні важелі стимулювання технологічної модернізації промислового сектору, що показали високу ефективність у розвинутих країнах [2; 6]:

- фіскальне стимулювання інноваційної активності, в тому числі бюджетне фінансування проривних інноваційних програм та проектів (в рамках затверджених стратегій, або «національних проектів»),

- підтримка корпоративних НДДКР,
- підтримка високотехнологічного експорту,

- створення та підтримка розвитку інноваційних утворень в межах певних територій (технополіси, технопарки тощо),

- стимулювання становлення та розвитку венчурного бізнесу,

- стимулювання активності «банків розвитку» та інших фінансово-кредитних інституцій, діяльність яких спрямована на підтримку інноваційного процесу.

Розвиток економіки України має відбуватися в умовах широкого та високоефективного використання інвестицій та інновацій, а темпи цього розвитку мають бути випереджаючими і значно перевищувати середньосвітові – лише в такому разі наша держава може у осяжному майбутньому виконати стратегічні завдання модернізаційного розвитку та забезпечити гідне місце в системі міжнародного поділу праці [2, с. 58]. Вирішення цього складного і доленосного завдання можливе внаслідок підвищення ефективності мобілізації інвестицій за рахунок різних джерел, удосконалення механізмів раціонального використання наявних інвестиційних ресурсів, посилення їхнього позитивного впливу на динаміку процесів інноваційно-технологічного оновлення промисловості, гармонізації інвестиційно-інноваційної та фінансової політики, удосконалення механізму регулювання інвестиційного забезпечення інноваційно-технологічної діяльності промислових підприємств.

Висновки. Стимулювання інноваційної активності повинно стати одним із завдань державної соціально-економічної політики. В контексті створення привабливих економіко-правових умов для підтримки належної та інноваційної активності доцільне подальше удосконалення державної політики, в тому числі за такими напрямками:

- вирішення стратегічних завдань розвитку банківського сектору та посилення його орієнтації на реалізацію інвестиційно-інноваційних запитів національної економіки (стимулювання створення нових кредитних структур, а також можливостей для широкого використання «дешевих» кредитних ресурсів на розвиток завдань структурної модернізації та підвищення технологічного рівня промислового виробництва);

- створення Державного банку розвитку (Державного інвестиційного банку), діяльність якого має бути спрямована на підтримку і фінансування капіталомістких інфраструктурних проектів із тривалим строком окупності (як правило, на паритетних засадах державно-приватного партнерства), сприяння створенню високотехнологічних виробництв, забезпечення якісного прориву у сфері виробничого інвестування (найважливішими умовами для досягнення цих цілей є наявність достатнього капіталу, твердих державних гарантій, чітка організація інвестування і твердий контроль за цільовим використанням ресурсів);

– підтримка подальшого розвитку фондового ринку і його інфраструктури шляхом трансформації механізмів регулювання та саморегулювання на основі реалізації пріоритетів державної інвестиційної політики, включаючи посилення контролю за дотриманням учасниками фондового ринку регуляторних вимог;

– реалізація запровадження механізмів венчурного фінансування інноваційних проектів (в тому числі шляхом створення Державної венчурної компанії), а також підтримка венчурних фондів великих корпоративних структур, які використовують технології інноваційного менеджменту.

Слід розробити законопроект, в якому мають бути визначені загальні поняття комерціалізації науково-технічних розробок, інновацій і технологій, в тому числі: правове визначення поняття «комерціалізація науково-технічних розробок, інновацій і технологій»; загальний порядок та способи комерціалізації; заходи стимулювання; правові форми інфраструктурної підтримки комерціалізації.

У подальшому мають бути виконані дослідження щодо розробки методичних підходів активізації інноваційної діяльності та стимулювання високотехнологічного експорту.

Список літератури:

1. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Гець, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 306 с.
2. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку економіки [монографія] / С. В. Захарін. – К.: КНУТД, 2011. – 344 с.
3. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2014 році / експрес-повідомлення Держстату України / електронний ресурс. – Доступний з: www.ukrstat.gov.ua
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [статистичний збірник] / відповідальний за випуск: І. В. Калачова. – К.: Держстат України, 2014. – 287 с.
5. Україна у вимірі економіки знань / за редакц. НАН України В. М. Гейця. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
6. Федулова Л. І. Технологічна політика: глобальний контекст та українська практика [монографія] / Л. І. Федулова. – К.: КНТЕУ, 2015. – 844 с.
7. Цогла О. О. Становлення диверсифікаційних процесів у діяльності підприємств / О. О. Цогла // Актуальні проблеми економіки – 2011. – № 7. – С. 147-151.
8. Хусаїнов Р. В. Глобалізація інноваційної сфери економіки: фактори, стан та наслідки для України / Р. В. Хусаїнов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2015. – Вип. 10. – С. 94-98.

Литовкин О.А.

Киевский национальный лингвистический университет

СТИМУЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО УРОВНЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

Проанализировано состояние и условия инновационной деятельности в Украине. Сделан вывод, что показатели инновационной активности в промышленности Украины не отвечают современным мировым тенденциям. Указаны причины, снижающие эффективность инновационной деятельности в Украине. Проведена оценка инновационной активности в контексте макроэкономической динамики. Осуществлен анализ тенденций финансирования инновационной деятельности в Украине.

Ключевые слова: инновационная активность, технологический уровень, инновационная политика, региональная экономика.

Litovkina O.O.

Kyiv National Linguistic University

PROMOTING INNOVATION ACTIVITY AS A PRECONDITION FOR RAISING THE TECHNOLOGICAL LEVEL REGIONAL ECONOMY

Summary

The state and condition of innovation activity in Ukraine. It is concluded that the rate of innovation activity in industry of Ukraine does not meet current world trends. These causes that reduce the effectiveness of innovation activity in Ukraine. Estimation of innovative activity in the context of macroeconomic dynamics. The analysis of trends in financing innovation in Ukraine.

Keywords: innovative activity, technological level, innovative policy, regional economy.